

Constantin BĂJENARU

CONTRIBUȚII REFERITOARE LA ACTIVITATEA POLITICĂ A LUI ION CODRU-DRĂGUȘANU (1818-1884)

Deși nu s-a aflat printre marii corifei ai luptei politice naționale din Transilvania secolului al XIX-lea, personalitatea lui Ion Codru-Drăgușanu a fost una complexă, manifestată în cele mai importante domenii ale ființei românilor ardeleni – cultură, școală și, nu în ultimul rând, politică. Din acest motiv, considerăm că este necesară o reparație, chiar dacă nu completă, adusă persoanei sale, I. Codru-Drăgușanu fiind cunoscut mai ales ca autor al ciclului de călătorii „Peregrinul transilvan“.

Ion Codrea s-a născut în satul făgărășean Drăguș, la 9/21 mai 1818, într-o familie de grăniceri din tată în fiu.¹ A urmat cursurile școlii primare din sat, după care s-a înscris la școala militară grănicerească din Viștea de Jos, pentru a continua tradiția familiei sale. Însă, în iunie 1835, nemulțumit de cariera ce-i fusese sortită de la naștere, Codru-Drăgușanu se hotărăște să-și încerce norocul și trece clandestin munții, în Țara Românească, cu scopul de „a cerca rotundul lumii“. Aici, timp de cinci ani, practică mai multe meserii, ca angajat al unor importante familii boierești. Din anul 1840 începe „peregrinarea“ sa prin mai multe țări europene, realizată atât pe cont propriu, cât și prin slujbele avute la diverși boieri munteni sau prinți ruși.

În august 1845, după un scurt popas în satul său natal, revine în Țara Românească, unde imediat aderă la programul Partidei Naționale. Practică din nou mai multe meserii, pentru ca în anul 1847 să-i fie încredințat un post de învățător la Ploiești, unde îl surprinde și debutul Revoluției de la 1848.

În timpul revoluției îndeplinește sarcina de comisar de propagandă în județul Prahova. Din lucrarea sa „Peregrinul transilvan“ ne putem da seama care au fost idealurile politice care l-au animat pe I. Codru-Drăgușanu în aceste momente revoluționare. Astfel, reiese că era unul dintre adepții transformărilor lente, dar necesare, fiind total nemulțumit de organizarea „rea“ a țării și revoltat de modul în care categoriile privilegiate conduceau țara. Din această cauză, el nu se va adresa niciodată maselor cu îndemnul direct de a-și realiza singure idealul politic și social.

Contactul pe care îl avusese cu climatul politic și social din țările vizitate și cunoașterea profundă a slăbiciunilor de organizare a societății din Țara Românească l-au determinat pe I. Codru-Drăgușanu să formuleze câteva teze progresiste: „Adevărata națiune e nu mai acolo unde poporul e bine reprezentat prin guvernul său, e acolo unde toate simțirile, toate puterile și toate lucrările țintează spre unul și același scop, vaza și reputațiunea, respectul și gloria poporului în afară, bunăstarea și mulțumirea fiecărei clase, fiecărui individ înăuntrul“². În continuare, acesta vorbește și despre cum n-ar trebui să fie un guvern național: „Apoi cine poate oare realiza toate acestea decât un guvern popular-național, în toată firea vorbei? Un guvern care nu e pătruns de datorințele sale în această direcțiune, sau, fiind, le negleze (neglijează), sau, și dacă nu le negleze cu totul, nu-și încordă toate puterile în lupta pentru asemenea scopuri, unul ca acela nu e național, pentru că, din actele sale, arată cum că nu-l doare de națiunea ce conduce și reprezintă“³. Observăm, așadar, că Drăgușanu era

¹ Localitatea Drăguș se afla pe raza Regimentului I românesc de graniță, cu sediul la Orlat.

² Ion Codru-Drăgușanu, *Peregrinul transilvan*, București, E.S.P.L.A., 1956, p. 253.

³ *Ibidem*.

un adept și un admirator al republicii și al instituțiilor democratice. Însă, în acea vreme, acestea nu erau pentru el decât ceva abstract: „Democrația e numai idealul spre care tindem. Democrația e o spaimă pentru cei ferici ai timpului, căci ea presupune, ba chiar impune moravuri pure, egalitate civilă, politică și socială pentru toți”⁴.

Înarmat cu aceste idei progresiste, tânărul Ion Codrea, cum se numea atunci, a participat activ la pregătirea revoluției în județul Prahova, organizând și conducând un club revoluționar în Școala Națională de la Ploiești. Membrilor acestui club li s-a adresat direct prin conferințe și a difuzat în mase ideile revoluționare ce-l animau.

Pentru această activitate, generalul rus Lueders cerea, la 13 septembrie 1848, pedepsirea lui Drăgușanu. În acest scop, „Departamentul credinței” a trimis către Căimăcămie o hotărâre în care se solicita scoaterea din învățământ a profesorilor ardeleni participanți la revoluție și înlocuirea lor cu profesori pământeni. Hotărârea suspendării avea ca argument faptul că „s-au abătut din datorie cu luare de parte la cauza revoluției, întrebuițând propaganda”⁵. Printre acești profesori se afla, evident, și I. Codru-Drăgușanu. De altfel, la 27 septembrie, se întocmesc liste de revoluționari așa-zis primejdioși, pe lista nr. 1, la punctul 7, figurând și „Ioan Codrea din Ploiești, profesor, căsătorit cu o pământeană”⁶. În dreptul numelui era trecut ca fiind fugit – afirmație reală, deoarece acesta se refugiasse în Transilvania, de teama consecințelor participării sale la revoluție.

În Transilvania, revoluția era în plină desfășurare, în această perioadă acțiunile românilor îndreptându-se împotriva autorităților administrative, în majoritate maghiare. Astfel, la 25 octombrie 1848, toți funcționarii maghiari au fost siliți să demisioneze și Comitetul Națiunii Române de la Sibiu a cerut să se organizeze alegeri pentru stabilirea componenței noilor organisme administrative provizorii. Și la Făgăraș au loc alegeri, la 12 noiembrie, sub supravegherea lui A. T. Laurian, George Barițiu, Ioan Bran ș.a., în urma cărora, ca asesor (funcționar) al districtului Făgăraș, a fost ales și Ion Codru-Drăgușanu, alături de Aron Pumnu, Ioan Pușcariu ș.a.⁷ În același timp, Drăgușanu a îndeplinit, pe lângă Comitetul Națiunii Române din Sibiu, împreună cu alți fruntași ardeleni, o serie de acțiuni revoluționare, iar ca purtător al ideilor revoluționare din Țara Românească a stabilit unele legături între revoluționarii munteni și cei ardeleni.

La sfârșitul anului 1848, în Transilvania a pătruns armata maghiară, condusă de generalul polonez Józef Bem, iar în martie 1849 aceasta a ocupat Făgărașul. Ca urmare, administrația românească de aici se dizolvă și o serie de conducători, printre care și I. Codru-Drăgușanu, se refugiază în Țara Românească, de teama represiunii „tribunalelor de sânge” maghiare.

Nici aici nu are liniște, pentru că în iunie 1849 Departamentul Dinlăuntru cere să fie arestați toți ardelenii refugiați în țară. Deși nu s-a depus prea mult zel pentru arestarea lui, Drăgușanu a fost totuși interogat și acuzat că „a săvârșit cele mai înflăcărâte fapte de turburare”, făcând propagandă, și că a organizat un club revoluționar în Școala Națională, unde, „urcându-se pe catedră”, a rostit „cuvinte de mare turburare și fapte calomniatoare pentru proprietarii și notabilii țării”⁸.

Ca un ecou al revoluției trebuie considerat articolul *Adio la anul 1848*, semnat I. Ge. (Ioane Germaniu, nume mai rar folosit de Drăgușanu – n.n.), publicat în „Foaie pentru minte, inimă și

⁴ *Ibidem*.

⁵ Apud Romul Munteanu, *Prefață la I. Codru-Drăgușanu, op. cit.*, p. 12.

⁶ Ion Codru-Drăgușanu, *op. cit.*, ediția a V-a, București, Ed. Sport-Turism, 1980, p. 21.

⁷ Ioan Mândrea, *Revoluția de la 1848 din Transilvania. Aspecte instituțional-organizatorice*, în „Revista de istorie”, București, Tom 31, nr. 5, 1978, p. 856.

⁸ Gheorghe Pârnuță, *Învățători și profesori în revoluția de la 1848*, București, Editura Didactică și Pedagogică, 1976, p. 141.

literatură“ de la Brașov. Deși în acel moment se manifesta un declin al revoluției, I. Codru-Drăgușanu își exprima încrederea într-o viitoare revoluție generală, care trebuia să cuprindă întreaga lume: „Veacul al XIX-lea este mare! este de foc! se pare că întrînsul lumina ideii ajunge la culmea ei. Dreptul popoarelor s-a dat pe față. Prințipiul libertății înaintează falnic. Popoarele din Europa întregă au gustat din pomul cunoștinței binelui și a răului; și fiindcă simt și pot, lupta lor va fi înfricoșată precum vedeți și izbânda probabilă să nădăjduim cu încredințare ... Părinții noștri au văzut revoluția Franței – steaua lumii, noi văzurăm în anul 1848 pe a Europei. Dumnezeu e bun! Fiii noștri vor vedea poate pe a lumii întregi; și nu este imposibil ca generația de mai încolo să vază popoarele libere“⁹.

După restabilirea vechii situații în Transilvania, I. Codru-Drăgușanu se întoarce la Făgăraș, unde ocupă un post modest de „comisar de subcercuri“ în Ucea de Jos, iar mai apoi unul și mai neînsemnat în localitatea Șercaia. Nu cunoaștem ce a făcut până în anul 1860, însă suntem convinși că nu a renunțat la ideile sale democratice, pe care, de altfel, le va promova până la sfârșitul vieții.

La 20 octombrie 1860, în chiar ziua în care, printr-o diplomă împărătească, era restabilită autonomia principatului Transilvaniei, ține un discurs, în calitate de inspector școlar, în localitatea Cincu Mare, în care explică ce urmări pozitive poate avea abolirea absolutismului: „De aici înainte, încrederea și speranța își iau zborul asupra tuturor dorințelor noastre și, dacă și noi, românii, dacă toate națiile conlocuitoare vor proceda cu aceeași inimă curată, de umanitate și patriotism, la constituirea viitoare a societății noastre politice și publice, în scurt timp vom fi în stare a uita necazurile, suferințele și amarul trecutului“¹⁰.

I. Codru-Drăgușanu s-a implicat activ și în acțiunea de înființare a ASTRA, aflându-se printre cei 176 intelectuali români semnatori ai petiției adresate guvernatorului Transilvaniei, la 10 mai 1860, prin care se cerea aprobarea înființării unei societăți culturale românești. Obținându-se acceptul, la 9/21 martie 1861, a fost convocată o adunare a românilor, în cadrul căreia au fost prezentate patru proiecte de statut al acestei societăți. Adunarea a ales o comisie de 16 persoane, care trebuia să analizeze proiectele înaintate și să-l aleagă pe cel mai bun. În cadrul acestei comisii a fost cooptat și Drăgușanu, care a luat parte la aprinsele discuții referitoare la denumirea societății¹¹; de asemenea, a fost și unul dintre membrii fondatori ai Asociațiunii.

În perioada 1/13-4/16 ianuarie 1861, la Sibiu, avuseseră loc lucrările Conferinței naționale a românilor ardeleni, prin care aceștia sperau că vor putea avea un cuvânt de spus în privința viitorului Transilvaniei. Printre cei 150 de participanți s-a aflat și I. Codru-Drăgușanu¹², care, în timpul dezbaterilor, și-a dat deplinul acord pentru înaintarea a două petiții către împărat, semnate de toți delegații, prin care să se ceară luarea în discuție a poziției constituționale a românilor și a celor două Biserici ale lor, respingerea încorporării Transilvaniei la Ungaria o dată pentru totdeauna, anularea legislației discriminatorii în privința românilor, numirea românilor în poziții de răspundere în Cancelaria aulică a Transilvaniei ș.a.

În același an are loc procesul de reorganizare a districtului Făgăraș, care a reprezentat unul din momentele importante ale luptei naționale a românilor făgărășeni. Evenimentul a avut loc în 16-17 aprilie 1861, ședințele ținându-se în câmp liber, cu participarea a 6000 de oameni. Printre

⁹ *Foaie pentru minte, inimă și literatură*, Brașov, nr. 5, 1849, p. 1.

¹⁰ Kodre Gherman Ioane, *Cuvântul pronunțat cu ocazia sângerii școlii gr.-or. în orașul Cincu-Mare, la 20 octombrie 1860*, în „Telegraful Român“, nr. 46, 1860, p. 342.

¹¹ Vasile Netea, *Lupta românilor din Transilvania pentru libertatea națională (1848-1881)*, București, Ed. Științifică, 1974, p. 264; vezi și T. V. Păcățian, *Cartea de Aur*, Sibiu, 1902, vol. II, p. 648.

¹² Teodor V. Păcățian, *op. cit.*, p. 557.

conducători s-a aflat și Ion Codru-Drăgușanu, care a militat cu toate forțele sale pentru impunerea limbii române ca limbă oficială a acestui district majoritar românesc.

Însă, în urma plângerilor înaintate de autoritățile maghiare, Guvernul anulează noua organizare districtuală și impune ținerea unei alte adunări, sub supravegherea unui delegat gubernial. Aceasta are loc la 13 mai, într-un cadru mai restrâns, însă se soldează cu aceleași rezultate: declararea limbii române ca limbă oficială a districtului și formarea unui comitet districtual ce avea în componență 70 români și 30 neromâni.¹³ Luând cuvântul, I. Codru-Drăgușanu a tranșat ferm problema limbii române: „Amplouații (funcționarii) maghiari nu pot avea altă limbă oficială decât numai pe cea a districtului, adică pe cea română”¹⁴.

Guvernul n-a voit să confirme noile hotărâri ale adunării, acest refuz determinându-i pe făgărășeni să organizeze o alta, pentru ziua de 18 iulie 1861. Acum se înaintează propunerea de a fi trimisă o delegație la împărat, pentru a-i cere aprobarea hotărârilor luate la 16 aprilie și 13 mai, în privința limbii și a administrației românești. Unul dintre redactorii acestei petiții a fost Ion Codru-Drăgușanu, acesta făcând parte și din delegația trimisă la Viena spre a înmâna petiția. Cu tot efortul depus de delegația făgărășeană, nu s-au obținut din partea împăratului decât promisiuni: „Lucrul acesta îmi este cu totul necunoscut; dar voi da ordin să mi se prezenteze actele și apoi voi decide în cauza d-voastră conform dreptății”¹⁵.

Apogeul carierei politice a lui Drăgușanu a fost atins în anul 1863, când, la 1 iulie, s-a deschis prima Dietă majoritar românească a Transilvaniei. Deși era vicecăpitan al districtului Făgăraș, acesta candidează și este ales ca deputat în districtul Hațegului. În cadrul ședințelor Dietei, nu-l găsim ca orator decât o singură dată, însă credem că alta a fost prestația sa în cadrul comisiilor al căror membru a fost. În ședința a 8-a a fost cooptat, cu cel mai mare număr de voturi – 78, în Comisia însărcinată cu autentificarea notelor stenografice ale Dietei, pentru ca mai târziu să fie ales în Comisia specială pentru studierea proiectului de lege referitor la înființarea Tribunalului Suprem.

La 24 septembrie 1863 (ședința a 32-a), ca membru al celui de-al optulea departament al Dietei, a participat la furtunoasele dezbateri ocazionate de propunerea ca limba română să fie întrebuintată, alături de maghiară și germană, în problemele publice și politice ale Transilvaniei. Folosind acest prilej, Drăgușanu ia cuvântul, demonstrând din plin calitățile sale de politician, patriot și bun cunoscător al situației din Transilvania. După ce afirmă cu tărie că este în asentimentul său folosirea limbii române în administrație, se angajează în demonstrarea necesității aplicării acestei dorințe: „Limba noastră încă are mari preeminențe și drepturi de echitate. Limba noastră este limbă vie pentru două părți din trei a locuitorilor Transilvaniei, și ceilalți o vorbesc binișor, așa cum se învață pe uliță și târg ... Oare pentru ce nu ne-am putea declara pentru limba română? Pentru că ne temem, ca nu cumva stafia, fantasma, ori cum îi zise domnul Barițiu în zilele trecute, dacoromanismul, să cuprindă cu frică și cu cutremur națiunile surori conlocuitoare, pe iubiiții noștri Sași și Maghiari.

Însă las toate acestea la o parte. Eu văd numai un mic inconvenient în limba noastră. Acest inconvenient este că noi nu suntem în principatele unite române, ci în Transilvania ...”¹⁶. Aceste

¹³ Simion Retegan, *Lupta națională a românilor în jurisdicțiile Transilvaniei în anul 1861*, în „Anuarul Institutului de Istorie Cluj”, Cluj-Napoca, Tom XIII, 1970, p.179-180; vezi și Vasile Netea, *op. cit.*, p. 177-178.

¹⁴ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, XXIV, nr. 40, 1861, p. 173.

¹⁵ T. V. Păcățian, *op. cit.*, p. 557.

¹⁶ *Diariu stenografic alu dietei transilvane conchiamate la Sibiu pre 1 Iuliu 1863 prin rescriptu prea înnaltu*, Sibiu, 1863, p. 434-435; vezi și T. V. Păcățian, *op. cit.*, vol. III, p. 341.

cuvinte au stârnit numeroase nemulțumiri în rândurile deputaților sași și maghiari, care s-au manifestat zgomotos la adresa sa.

Închiderea lucrărilor Dietei, în 1864, a însemnat și sfârșitul activității politice a lui Ion Codru-Drăgușanu la nivel înalt, din acest moment el activând numai la nivelul administrației districtului Făgăraș, însă folosind aceleași idei care l-au animat dintotdeauna. Astfel, în noiembrie 1865, cu ocazia alegerilor dietale, îl găsim implicat în scandalul voturilor alegătorilor făgărășeni. Ce se întâmplase? O parte a electoratului românesc fusese amăgită de candidații unguri cu tot felul de promisiuni, spre a fi votați în detrimentul candidaților români. Drăgușanu ia atitudine în favoarea celor păcăliți, scuzându-i pe motiv că intelectualitatea română din Făgăraș nu a pregătit îndeajuns de bine alegerile, lăsând teren deschis confuziilor.¹⁷

Și în 1867 ia atitudine, de data aceasta împotriva dualismului austro-ungar, fiind unul dintre redactorii și semnatarii memoriului trimis de făgărășeni împăratului, prin care aceștia cereau „restatornicirea constituției Transilvaniei“, pe baza diplomei din 20 octombrie 1860, și reconvocarea unei diete democratice a țării. Tot împotriva dualismului se pronunță și în anul 1868, cu ocazia reluării discuțiilor asupra proiectului introducerii limbii române în administrație. La remarcă oficialilor maghiari din Comitetul districtual, cum că acest proiect trebuie trimis Dietei spre aprobare, Drăgușanu le-a replicat tăios: „Proiectul nu se poate trimite la D(ieta) u(ngară), căci nu (re)cunoaștem unirea“¹⁸.

Un episod important al activității politice a lui I. Codru-Drăgușanu s-a consumat în anul 1869, ocazionat de alegerile deputaților pentru ciclul parlamentar 1869-1872. În acel moment se manifestau puternic disensiunile dintre conducătorii politici ai românilor în privința adoptării tacticii politice – activism sau pasivism? În această problemă, făgărășenii au manifestat de la început serioase rezerve față de ideea activismului, ceea ce i-a nemulțumit pe maghiarii din Comitetul districtual. Pentru a-i determina pe români să fie favorabili participării la alegeri, aceștia au adoptat, în ianuarie 1869, un „vot separat“, care reprezenta, în fapt, o reclamație penibilă la adresa lui Ion Codru-Drăgușanu și a celorlalți fruntași făgărășeni, care sunt etichetați drept ațâțători la revoltă populară împotriva constituției și a legilor dualiste.¹⁹

Situația a fost tergiversată până în martie, când, în adunarea districtuală, românii au atacat legile maghiare, însă au acceptat să participe la alcătuirea Comitetului electoral local, care urma să pregătească alegerile dietale. Cu această ocazie, Drăgușanu a ținut să precizeze că românii și-au dat acceptul numai din silă și nu din convingere. Apoi le vorbește făgărășenilor, îndemnându-i să urmeze întru totul programul Partidului Național Român și rugându-i să nu-și „vândă“ voturile candidaților unguri.

Ion Codru-Drăgușanu s-a dovedit a fi intransigent și în anii următori, cum s-a întâmplat în 1871, când a îndemnat Comitetul districtual să se împotrivescă în toate modurile acțiunii de maghiarizare promovate de guvern, atitudine care a dat mult de furcă și a iritat în mai multe rânduri Ministerul de Interne maghiar.

La inițiativa Clubului Național Român din Făgăraș, în 5-6 mai 1872, s-a întrunit la Sibiu Conferința națională a Partidului Național Român, care urma să stabilească linia politică a românilor ardeleni. Cu această ocazie, Drăgușanu s-a dovedit a fi unul dintre fervenții apărători ai activismului

---

¹⁷ Gazeta Transilvaniei, Brașov, nr. 99, 1865, p. 403-404.

¹⁸ *George Bariț și contemporanii*, București, Ed. Minerva, 1976, vol. III, p. 242.

¹⁹ *Ibidem*, p. 254.

politic, votând în consecință. Deoarece a învins această linie politică, în cadrul Conferinței a fost luată hotărârea înființării unui Comitet pentru întocmirea declarației de activism politic, în care a fost cooptat și fruntașul făgărășean.²⁰

Printre ultimele sale acțiuni politice se numără cea din anul 1873, legată de așa-numitul „proces al făgărășenilor“. În 7 iulie a avut loc ședința Consiliului Municipal Făgăraș, în cadrul căreia trebuia să fie aprobată instalarea noului căpitan suprem, Boer Kalman. În calitate de vicecăpitan, Ion Codru-Drăgușanu a prezidat ședința, care a fost una foarte agitată datorită nefolosirii limbii române ca limbă oficială.²¹ Acest incident a declanșat protestul majorității membrilor români, care au părăsit ședința. În urma acestei acțiuni, câtorva conducători români li s-a intentat proces de către guvern, unii dintre ei fiind chiar încarcerati. De teama altor represalii, ceilalți fruntași au fugit în România. I. Codru-Drăgușanu, în calitate sa oficială de vicecăpitan, nu a fost implicat, însă a luat de nenumărate ori apărarea celor acuzați.

În ultimii ani ai vieții, începând cu 1880, acesta s-a mutat la Sibiu, unde a îndeplinit funcția de secretar al Comitetului averilor grănicerești. Aici s-a și stins din viață, la 26 octombrie 1884, cel care a fost una dintre personalitățile marcante pe care le-a dat Țara Făgărașului în secolul al XIX-lea și poate cea mai emblematică dintre ele. Prin activitatea sa, pusă în slujba națiunii române, fără să dea niciodată înapoi, și prin fermitatea cu care și-a apărat ideile de-a lungul întregii vieți, Ion Codru-Drăgușanu și-a câștigat respectul cuvenit atât din partea adversarilor politici maghiari, cât și din cea a marilor personalități românești (George Barițiu, August Treboniu Laurian, Ioan Rațiu ș.a.). În anul 1910, Nicolae Iorga scria: „Viața sa întreagă fusese îndreptată după ideile pe care le trezise în sufletul său de tânăr civilizația apuseană cunoscută în toată întregimea și valoarea ei, ideală și practică“²².

---

²⁰ T. V. Păcățian, *op. cit.*, Sibiu, 1910, vol. VI, p. 15-16.

²¹ *Gazeta Transilvaniei*, Brașov, nr. 51, 1873, p. 1-2.

²² Nicolae Iorga, *I. Codru-Drăgușanu, un călător ardelean prin Europa apuseană*, în „Olteanul“, Făgăraș, II, nr. 29, 1910, p. 3.